

УДК 327(510)

Валігура Н. Ю.*Науковий керівник: Сидорук Т. В.,
доктор політичних наук, професор*

СТРАТЕГІЯ ТА ДОКТРИНА ЗРОСТАННЯ КИТАЙСЬКОГО ВПЛИВУ В СВІТІ

У статті розглянуто стратегію зростання китайського впливу в світі. Висвітлено основні інструменти та методи впливу на різні регіони світу. Розкрито характер китайської експансії та основні інтереси Китаю як одного з лідерів на міжнародній арені.

Ключові слова: *Китай, Азія, Африка, Латинська Америка, Європа, «Один пояс, один шлях», «м'яка сила», експансія, лідерство, інвестиції.*

Valihura N. Y.

STRATEGY AND DOCTRINE OF INCREASE IN CHINESE INFLUENCE IN THE WORLD

In article, the strategy of increase in chinese influence in the world is considered. The basic tools and methods of influence on different regions of the world are covered. The nature of Chinese expansion and the main interests of China as the one of the leaders on international scene are revealed

Key words: *China, Asia, Africa, Latin America, Europe, «One belt, one road», «soft power», expansion, leadership, investments.*

Протягом останніх десятиріч Китай, успішно провівши низку реформ, відкривши нові вектори зовнішньої політики, став другою економікою в світі і одним із активних і впливових гравців на міжнародній арені. Китай сьогодні виступає не тільки в ролі світового лідера за чисельністю населення з великим зовнішнім і внутрішнім потенціалом, а й активно бере участь в світових подіях, є автором багатьох новаторств та програм як в регіональному, так і глобальному масштабах. Китай активно просуває свої позиції в світі також за допомогою концепції «м'якої сили», здійснює масштабні інвестиційні проекти в Азії, Африці, Європі та Латинській Америці, залучає

до своїх проектів країни Східної і Західної Європи, тим самим поширюючи свою експансію на велику кількість країн, їх економіку та зовнішньополітичні інтереси.

Актуальність теми зумовлена необхідністю дослідження Китаю та його ролі як стабільно зростаючого лідера на світовій арені, розкриття головних аспектів та векторів китайського експансіонізму, вивчення стратегій та доктрин, на підставі і за допомогою яких Китай поширює свій вплив в світі в контексті сучасного стану міжнародних відносин та світової політики.

Значна кількість авторів присвятила свою увагу темі світового лідерства Китаю, китайської експансії та ролі Китаю як одного з провідних акторів на світовій арені. Серед авторів, які займалися дослідженням Китаю та його політики, варто відмітити праці З. Бжезінського, Г. Кіссінджера, Дж. Сороса, Ф. Фукуями, Ю. Пахомова, Ши Яцзюня, Гуаня Сюелін, В. Кіктенка, С. Міхневича, О. Лебідя, А. Бузарова, С. Шергіна, А. Фрідберг. Проте існує необхідність висвітлення загальної картини поведінки, конкретних стратегій та доктрин китайського просування на світовій арені та впливу на різні регіони і в цілому на весь політичний, економічний та культурний простір світу.

Метою дослідження є аналіз стратегії і доктрини посилення китайського впливу в світі та основних векторів експансії Китаю.

Завдання:

- 1) простежити розвиток стратегій та доктрин китайського впливу в світі;
- 2) дослідити регіональні вектори впливу Китаю;
- 3) проаналізувати основні проблеми та перспективи китайського світового лідерства та експансіонізму.

Основні засади й передбачення щодо зростання Китаю як глобального лідера та поширення китайського впливу неодноразово були представлені ще З. Бжезінським, який зазначав: «...навіть чи варто доводити, що Китай є великою дійовою особою на політичній арені. Китай вже є важливою регіональною державою і, схоже, плекає ширші надії, маючи історію великої держави і зберігаючи уявлення про китайську державу як центр світу. Ті варіанти вибору, якими прямує Китай, вже починають впливати на геополітичне співвідношення сил в Азії, в той час як його економічний рушійний момент, безсумнівно, додасть йому як велику фізичну міць, так і зростаючі амбіції» [1]. Також свої прогнози щодо зростання економіки Китаю та заяв на лідерство опублікував відомий американський та політолог Аарон Фрідберг, заявляючи, що після закінчення холодної

війни Китай чекає швидке економічне зростання, яке може виявитись небезпечним для розвитку регіону [4].

Сьогодні Китай – це одна із провідних держав світу з високим рівнем економіки, яка має вплив в багатьох регіонах світу та продовжує нарощувати свою військову міць. В рамках торговельної війни з США не втрачає позицій як в економічній, так і політичній сфері, на чолі з президентом Сі Цзіньпінем не сходить з позицій лідера на світовій міжнародній арені, є членом більше півсотні міжнародних організацій та об'єднань.

Глава комуністичної партії Сі Цзіньпін після перемоги на президентських виборах в 2013 році майже одразу оголосив курс на нове світове лідерство Китаю: був представлений проект «Один пояс, один шлях», що має на меті відбудування «Нового сухопутного і морського Шовкового Шляху» [15]. Сьогодні це головна стратегія китайської експансії, тобто застосуванням «м'якої сили» для здобуття максимальної кількості країн-прихильників та посилення власного внутрішньоекономічного становища. Ініціатива «Один пояс, один шлях» має, за планами китайського уряду, охопити понад 60 країн. Наразі серед тих, хто підтримує таку ініціативу, знаходяться країни Азії, Африки, Європи та Латинської Америки.

Значний вплив, будучи в першу чергу кредитором та інвестором в регіоні, Китай має в Центральній та Південній Азії, які підтримали ініціативу «Один пояс, один шлях». Центральна Азія – Казахстан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан і навіть Туркменістан із закритою економікою – усі ці держави беруть позики в Пекіна, тим самим економічно прив'язуючи себе до Китаю. Сума боргу кожної центральноазійської держави нараховується мільярдами доларів [11].

Сума державного боргу Казахстану перевищує 12 млрд. доларів. В 2019 році Казахстан оформив ще один кредит на 300 млн. доларів, та підписав договори про будівництво більше півсотні китайських заводів та фабрик, а 20% казахстанської нафти добувають саме китайські компанії [11].

Киргизстан станом на 2019 рік заборгував китайським банкам близько 1,7 млрд. доларів, а це більше 40% від всього зовнішнього боргу. Залежність Киргизстану від китайських кредитів значно зросла в роки президентства Алмазбека Атамбаєва (2011-2017 рр.). В роки його правління Пекін надав державі в борг ще майже 1 мільярд доларів [7].

48% – стільки відсотків від зовнішнього боргу Таджикистану складають борги перед Китаєм, що набагато більше за інші держави

Центральної Азії робить його залежним фінансово від КНР. Загалом за роки незалежності республіка отримала 1,2 млрд. доларів від Китаю. Також Таджикистан багатий на природні поклади, а особливо на золоторудні родовища, що вдвічі робить державу привабливою для Китаю, тому тут більше ніж 80% усіх родовищ розробляється компаніями з китайським капіталом [7].

Китай також є одним із найбільших інвесторів в економіку Узбекистану. Республіка отримала від Пекіну позику в 7,8 млрд. доларів станом на 2019 рік. Активно брати кредити в Китаю Ташкент почав з приходом до влади теперішнього президента Шавката Мірзієєва [11].

Попри корисність китайських інвестицій для Центральної Азії, що дозволяють виводити економіку країн на вищий рівень, ці держави поступово стають регіонами, де переважає вплив Китаю. КНР, будуючи нові підприємства, та, здавалося, створюючи нові робочі місця в країнах, заповнює їх своєю робочою силою, тим самим посилюючи свою присутність в тих країнах. При цьому КНР імпортує товари з центральноазіатських країн, роблячи їх аграрно-сировинним придатком та використовуючи їх як шляхи збуту своїх товарів в треті країни.

Не залишилися поза китайським впливом і деякі країни Південної Азії. Порт Гвадар, що знаходиться на території Пакистану, став важливою частиною для втілення плану «Один пояс, один шлях». В 2017 році Китай отримав порт Гвадар в користування на 40 років. Доступ до порту в Індійському океані дозволяє КНР в коротші терміни здійснювати експорт китайських вантажів та товарів, і робити це більш безпечно ніж раніше. Пекін активно спонсорє розбудовування і функціонування порту (більше 50 млрд. доларів виділено в 2019 році), на що Ісламбад фактично здав в оренду Гвадар і прилеглі території китайській компанії China Overseas Port Holding Company [3].

Того ж 2017 року Китай отримав в користування ще один південноазіатський порт Хамбантота, що в столиці Шрі-Ланки – Коломбо, як виплату за частину боргу останньої. Фактично країна розплатується своєю територією за надані позики від КНР. Відлік активної підтримки Китаю можна рахувати відтоді, коли Шрі-Ланка опинилась ізольованою через порушення прав людини, наслідком чого стали пошуки фінансової опори в китайських інвестиційних проєктах, таких як «Один пояс, один шлях» [5].

На прикладі цих країн можна бачити, як китайські фінанси та капіталовкладення швидко стають інструментами впливу в регіоні.

Держави, користуючись можливостями наданими КНР для розвитку, потрапляють в «боргову яму» та стають більш вразливими до китайського впливу, що дозволяє Китаю користуватися такими обставинами задля посилення своєї присутності в країнах з нестабільною економічною і політичною ситуацією. Для КНР такі порти слугують як найкоротший шлях до багатого на нафту Близького Сходу та значно спрощують експорт товарів до Африки.

А от щодо Африки, то Китай поряд із портом Дорале, що в Джибуті, ще в 2017 році відкрив військово-морську базу. Захід вбачає в такому кроці Пекіна свідчення китайської експансії і підтвердження зростання військової потужності, що також відображає прагнення Китаю утвердитися в статусі глобальної держави – невід’ємної частини доктрини «китайської мрії» [6].

Перш за все військова база в Джибуті дозволяє контролювати морські перевезення й надходження товарів на континент та надає КНР повноцінний вихід знову ж таки до Індійського океану. Таким чином частково вирішується проблема безпеки товарних перевезень Китаю. А присутність військових (приблизно 200 тис.) на континенті робить значно безпечнішим проживання для мільйонного китайського населення в Африці, тим самим захищаючи і свої численні інвестиції.

Посилення своїх інтересів в Африці та залучення її до проекту «Один пояс, один шлях» Пекін вважає важливою складовою державної стратегії, яка спрямована на перетворення Китаю в глобального гравця. Тому і обсяг загальних капіталовкладень в економіку країн Африки сьогодні становить близько 60 млрд. доларів, а 50 країн Африканського континенту працюють понад 2 тис. китайських компаній. Основними китайськими партнерами є Ангола, Нігерія, Алжир, Демократична республіка Конго та Південний Судан. Китай став не тільки найбільшим торговельним партнером Африки, але й одним з найбільших кредиторів. На всьому континенті Пекін надає кредити країнам на будівництво доріг, залізниць та інших інфраструктурних проєктів [8].

У 2019 році були підписані домовленості між Китаєм та державами Африкою про будівництво нової залізничної лінії в Східній Африці від портового міста Кенії Момбаса до Найробі, а також до Уганди, Руанди, Бурунді та Південного Судану, шосе та національний стадіон Мандела в Уганді. Такі масштабні будівництва вимагають наявності численної робочої сили та техніки, на що і видаються кредити Пекіном для африканських країн, які, в свою чергу, закуповують дешеві китайські матеріали та технічне обладнання.

Таким чином КНР посилює свою присутність в Африці, підкріплюючи свої позиції масштабного кредитора та інвестора військовою підтримкою. Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновки, що багато з кредитів наданих Китаєм, навряд чи стануть економічно вигідними для нього. Але через наявність частки або повного фінансування проєктів паралельно з наданням позик, значне число країн не в змозі виплачувати борги КНР, що дозволяє останній напряду або опосередковано контролювати проведення проєктів та використовувати їх в своїх інтересах. Такі схеми, відомі як «дипломатія у вигляді боргових ям», дозволяє Китаю глибше проникнути на континент, а наявність військових баз – впливати на політичну ситуацію.

Подібною стратегією Китай підкорює і Латинську Америку. Для більшості країн континенту КНР є важливим та надійним партнером – це, в першу чергу, зумовлено тим, що регіон не отримує значної уваги та економічної підтримки від свого сусіда – США. Для Бразилії, Чилі та Перу Китай є найважливішим торговельним партнером.

Багато країн Латинської Америки вже залучені до ініціативи «Один пояс, один шлях», за рахунок чого КНР вдається отримувати певні вигоди від такої співпраці. До масштабного проєкту долучилась Бразилія, яка активно приймає наплив китайських інвестицій в інфраструктуру. В 2017 році було підписано домовленість між двома сторонами про розбудування порту Сан-Луїс. В 2019 році інвестиції та фінансування на розвиток порту були надані китайською компанією China Communications Construction Company. Загальна сума інвестицій становить близько 1 млрд. доларів. Згідно з домовленостями компанія отримає 51% акцій від порту, і в подальшому порт буде експлуатуватися також цією ж компанією. Такі інвестиції відкривають для КНР нові можливості для торгівлі та сприяють тіснішій співпраці між країнами, що дозволить Китаю надалі проводити економічну експансію на території не лише Бразилії, а й її країн-сусідів [9].

Сьогодні Китай – найбільший кредитор для Венесуели. Долучившись до стратегічної ініціативи «Один пояс, один шлях», Венесуела отримала масштабні позики, з яких наразі 20 млрд. доларів залишаються непокритими [10]. Така прив'язаність до Китаю та його економічне втручання посилили його вплив і на військову сферу. Китай фінансує, готує і оснащує збройні сили Венесуели, що дозволяє говорити про китайський вплив на хід політичного життя країни та експансію в економічному просторі.

КНР поширює економічну експансію на країни Латинської Америки під егідою ініціативи «Один пояс, один шлях». Китай, в свої планах на світове лідерство, вважає підкорення латиноамериканського континенту одним із пунктів на шляху до великої «китайської мрії».

На сьогодні Китаю необхідно визнання також з боку Європи. Спочатку Європа не входила в такий зовнішньополітичний проект, як «Один пояс, один шлях», а вважалась лише ланкою на Євразійському континенті задля відбудування «Шовкового Шляху».

Масштабний поворот для реалізації ініціативи Китаю в Європі стався в 2015 році, коли Великобританія, Німеччина, Франція та Італія погодились приєднатися до Азіатського банку інфраструктурних інвестицій – головного багатостороннього банку під керівництвом Пекіна, який був створений для підтримки проекту. Це стало важливим жестом довіри європейських держав до внеску Китаю в світовий порядок і розвиток [10].

Китай наповнює Європу своїми інвестиціями та прямими вкладеннями. КНР зацікавлена в отриманні доступу до Середземного моря, тому значна сума капіталовкладень припадає на портову інфраструктуру середземноморського сегменту ініціативи. Найбільші кошти Китай вклав саме в порт Пірей, що є не тільки найбільшим портом Греції, а й всього Середземномор'я. Тут китайська державна транспортна компанія Китаю China Ocean Shipping Company втратила близько 4,5 млрд. доларів на закріплення за собою 67% від частки в портовому управлінні, що дозволяло Китаю збільшити та контролювати потік товарів не тільки до Греції, а й до всієї Європи [10].

Посилюється і китайсько-італійське співробітництво. Італія сьогодні має намір приєднатися до ініціативи, попри усі заперечення ЄС. Китаю, в свою чергу, цікаві порти Трієсту та Генуї, що відкривають широкомасштабні сполучення для китайського товарообігу всередині самої Європи.

На сьогодні Європа – це нове поле для китайських інвестицій. Прагнучи залучити якомога більше фінансування з боку великого китайського сусіда, вже майже понад 17 країн Європи долучилися до стратегічної зовнішньополітичної стратегії «Один пояс, один шлях».

Отже, головною стратегією зростання китайського впливу в світі є ініціатива «Один пояс, один шлях», яка є основною складовою доктрини «китайської мрії», тобто плану відбудування могутньої держави та досягнення рівня світового лідера.

Китай отримав широку підтримку країн Азії, Африки, Європи та Латинської Америки. Основний інструмент китайської експансії на сьогодні – це інфраструктурні проекти (масштабне будування портів, залізниць, доріг і т.д.). За допомогою капіталовкладень в економіку країн інших континентів Китай фактично купує вплив та контроль над певними частинами їх територій.

КНР «м'якою силою» добуває собі визнання його як лідера на міжнародній арені. Та питання про ефективність такого методу залишається спірним, адже, з одного боку, китайська міць та експансія процвітає, а з іншого – стан економічного розвитку всередині країни не дозволяє говорити про вигоду від усіх інвестиційних проектів та наданих кредитів країнам по всьому світу. Наразі в Китаї спостерігається зниження економічного росту: за даними 2019 року економіка зросла на 6,6%, що стало найнижчим показником з 1990 року. Причиною такого спаду можна вважати торговельну війну зі США та масштабні фінансові відтоки з Пекіна в інші країни у вигляді кредитів, які держави не спроможні виплатити Китаю.

Сьогодні Китай, як одна з провідних держав світу, є об'єктом досліджень для багатьох науковців, адже претендує на роль світового лідера. Економічна експансія КНР поглинає дедалі більше регіонів і країн загалом, що не може не викликати стурбованості про наступні її дії на міжнародній арені та перспективи росту до рівня світового гегемона. Це значно посилює інтерес до дослідження цієї проблеми і є першочерговою причиною для детальнішого вивчення країни та її зовнішньої політики.

Джерела та література

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска (Господство Америки и его геостратегические императивы). Москва : Международные отношения, 1998 р. 256 с.

2. Бузаров А. І. Деякі зовнішньополітичні орієнтири Китаю після 19-го все китайського з'їзду КПК. *Україна – Китай*. 2017. №4. URL: <http://sinologist.com.ua/buzarov-deyaki-zovnishnopolitychni-oriyentyry-kytayu-pislya-19-go-vsekytayskogo-z-yizdu-kpk/> (дата звернення: 25.12.2019).

3. Карпов А. Война портов в Индийском океане: Иран, Пакистан, Китай, Индия. *Regnum*. 2019. URL: <https://regnum.ru/news/polit/2670019.html> (дата звернення: 05.02.2020).

4. Китай очима Азії : колективна монографія. / за ред. О. В. Богомолова, О. Б. Бубенюк, В. О. Кіктенко, Ю. М. Кочубей. Київ, 2017 р. 317 с.

5. Китайский порт в Шри-Ланке – хороший бизнес. *Полі СМІ*. 2018. URL: <http://polismi.ru/politika/kontury-novogo-mira/2060-kitajskij-port-v-shri-lanke-khoroshij-biznes.html> (дата звернення: 06.02.2020).

6. Константинов В. Військовий захист для інвестицій: що означає відкриття китайської бази в Африці. 2017. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/07/25/7068921/> (дата звернення: 05.02.2020).

7. Могилевский Р. Кыргызстан и инициатива пояса и пути. *Высшая школа развития* : доклад. Бишкек, 2019. 27 с. URL: https://www.ucentralasia.org/Content/Downloads/UCA-IPPA-WP50_Kyrgyzstan%20and%20Belt%20Road%20Initiative_RUS.pdf (дата звернення 25.12.2019).

8. Олійник Ю. Чому Китай прийшов у Африку? 2018. URL: <https://hromadske.radio/news/2018/06/04/chomu-kytay-pryyshov-u-afryku-komentuye-ekspert> (дата звернення: 05.02.2020).

9. Польовик С. Інтереси Китаю в Латинській Америці. *Борисфен Інтел*. 2018. URL: http://bintel.com.ua/uk/article/06_04_latin/ (дата звернення: 07.02.2020).

10. Проди Дж., Фарделла Э. «Один пояс, один путь» и его влияние я Европу, 2018. URL: <https://globalaffairs.ru/valday/Odin-poyas-odin-put-i-ego-vliyanie-na-Evropu-19499> (дата звернення: 8.02.2020).

11. Сколько страны Центральной Азии должны Китаю? / Ж. Егембердиева, 2019. Електронні відео дані. URL: <https://www.currenttime.tv/a/30160515.html> (дата звернення 25.12.2019).

12. Ус І. В., Покришка Д. С., Радзієвська С. О. Глобальні доміанти розвитку Китаю URL: <http://sg-sofia.com.ua/globalni-dominanti-rozvitku-kitaju> (дата звернення: 22.01.2020).

13. Abdulaziz Ahmet Yasar. Is debt trap diplomacy China's neocolonialist tool in Africa? *TRT World*. 2019. URL: <https://www.trtworld.com/africa/is-debt-trap-diplomacy-china-s-neocolonialist-tool-in-africa-27672> (дата звернення 08.02.2020).

14. Chris Devonshire-Ellis. China's Belt & Road Initiative And South America. *Silk Road Briefing*. 2018. URL: <https://www.silkroadbriefing.com/news/2019/05/29/chinas-belt-road-initiative-south-america/> (дата звернення: 07.02.2020).

15. Hui Lu, Charlene Rohr, Marco Hafner, Anna Knack. China Belt and Road Initiative. California : Rand Corporation, 2018 y. 79 p.

16. Rolando Avendano, Angel Melguizo, Sean Miner. Chinese FDI in Latin America: New Trends With Global Implications. Washington : Atlantic Council, 2017 y. 28 p. URL: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2017/06/Chinese_FDI_in_Latin_America_web_0626.pdf (дата звернення 08.02.2020).